

مبانی فناوری آموزشی

مریم رجبیان ده‌زیره
دانشجوی دکترای تکنولوژی آموزشی
کلثوم نامور
کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی

اجتماع یادگیری در آموزش مجازی

چگونگی بهره‌مندی از ظرفیت‌های
مجازی در یادگیری مشارکتی

اشاره

امروزه آموزش مجازی توسط شبکه‌های اجتماعی به‌طور گسترده مورد توجه مسئولان تعلیم و تربیت و به‌ویژه معلمان قرار گرفته است. در زمان تعطیلات کرونایی، معلمان و دانش‌آموزان به استفاده از شبکه‌هایی اجتماعی همچون برنامه‌ی دانش‌آموزی شاد موظف هستند. بنابراین، استفاده از این شبکه‌ها به مهارت‌های نرم افزاری بسنده نمی‌کند و آنچه درون این شبکه‌ها اتفاق می‌افتد، قابل بررسی است. یکی از این مسائل، اجتماع یادگیری است که معلم با مهارت خود باید آن را بین دانش‌آموزان تقویت کند. در این بررسی می‌خواهیم ویژگی‌ها و عواملی را که به اجتماع یادگیری مربوط می‌شوند، کاوش کنیم.

کلیدواژه‌ها: اجتماع یادگیری، یادگیری مشارکتی، آموزش مجازی

خود را افزایش می‌دهند و این به یادگیری عمیق شتاب بخشیده است. هدف هر اجتماع یادگیری پیشرفت در دانش جمعی به‌صورتی است که از رشد دانش فردی هم حمایت شود.

عوامل مؤثر در شکل‌گیری اجتماع یادگیری

عوامل مؤثر در شکل‌گیری اجتماع یادگیری در محیط‌های اجتماعی عبارت‌اند از:

۱. معلم: در شکل‌گیری مشارکت‌ها و در نهایت رسیدن به حس اجتماع، بیشترین تأکید بر نقش معلم است. در محیط یادگیری مجازی، به‌ویژه زمانی که یادگیرندگان همدیگر را در ملاقات حضوری کمتر می‌بینند، لازم است معلم به‌عنوان اداره‌کننده یا تسهیل‌کننده ارتباطات، یادگیرندگان را به هم متصل کند. در شکل‌گیری اجتماع یادگیری، مهم‌ترین نقش معلم تسهیل‌گری است (مؤمنی‌راد، پورجمشیدی و زنگنه، ۱۳۹۴). برای نشان‌دادن چگونگی این تسهیل‌گری، از زبان یک معلم می‌شنویم:

در ابتدای کار آموزش، دانش‌آموزان فقط به‌صورت فردی می‌توانستند با معلم مشارکت داشته باشند. این عامل باعث می‌شد بچه‌ها از محیط اجتماعی مدرسه فاصله بگیرند و به‌تدریج به حالت تک‌نفری برای ادامه یادگیری گام بردارند. در این فرایند یک‌طرفه که بیشتر معلم و دانش‌آموز درگیر آن بودند و کمتر با هم‌سالان خود به‌گفت‌وگو می‌پرداختند، کم‌کم بچه‌ها بی‌میل شدند و حتی از خواب

اجتماع یادگیری و جایگاه آن در گروه‌های کلاسی

اجتماع یادگیری یا یادگیری در جمع یا یادگیری تیمی به فعالیت‌های مشارکتی یادگیرندگان مربوط است. این واژه به تعاملات اجتماعی، آموزش از طریق رسانه‌های نوین یا فرارسانه اینترنت اشاره دارد. در این جوامع دانش‌آموزان با دیدن تکالیف سایر هم‌کلاسی‌ها و مشارکت فعال آنان در گروه کلاسی ترغیب می‌شوند. آنان فعالیت‌های

هم به‌سختی برای آموزش برمی‌خاستند. پس از حدود سه‌هفته، در تعاملی‌تر کردن و اجتماعی‌تر کردن محیط یادگیری کوشیدیم و بچه‌ها را به یادگیری با یکدیگر دعوت کردم. به‌گونه‌ای که از تکالیف گروهی شروع کردم و حتی گروه‌هایی نیز برای این کار تشکیل دادم. حالا بچه‌ها به‌صورت خیلی جدی‌تر برای یادگیری تلاش می‌کردند و بر انگیزه آن‌ها برای ادامه یادگیری افزوده شده بود.

معلم در اینجا فقط نقش تسهیلگر ارتباطات را داشت و بیشتر تلاش‌ها از جانب دانش‌آموزان با یکدیگر بود.

۲. مشارکت: مشارکت هسته و عامل اصلی در شکل‌گیری اجتماع یادگیری است. در محیط‌های حضوری، نبود مشارکت به‌معنای نفی حضور نیست، درحالی‌که در محیط یادگیری الکترونیکی، فرد در صورتی می‌تواند اعلام موجودیت کند و دیگران به حضور وی پی ببرند که به فعالیت و مشارکت دست بزنند. شریان‌های اجتماع یادگیری مشارکت یادگیرندگان است. بدون مشارکت نمی‌توان از تشکیل اجتماع صحبت کرد. در این‌باره تجربه معلمی دیگر این‌گونه نقل می‌شود:

می‌توان گفت بچه‌ها به‌عنوان اولین تجربه از آموزش‌های مجازی، نمی‌توانستند به‌خوبی از عهده این کار برآیند. بنابراین، در کنار آن‌ها اولیا نیز نقش مؤثر داشتند. حتی با یکدیگر به تعامل می‌پرداختند. کارهای بچه‌ها را سامان می‌دادند و پس از آن در گروه‌های کلاسی می‌گذاشتند و بعد از اینکه همه اعضای گروه با هم به توافق می‌رسیدند، نتیجه را در گروه کلاسی مشترک به اشتراک می‌گذاشتند.

۳. حضور اجتماعی: به‌طور ساده به این معناست که افراد در ارتباطاتی که به‌واسطه فناوری دارند، چقدر مخاطب خود را به‌عنوان فردی واقعی درک می‌کنند. میزان مشارکت افراد عاملی است برای افزایش یا کاهش حضور اجتماعی. تجربه یک معلم از چگونگی ایجاد حس حضور این‌طور بیان می‌شود:

آنچه می‌توانست بچه‌ها را به باور برساند که حضورشان، هرچند مجازی، از واقعیت برخوردار است، استفاده از فایل‌های صوتی و ویدئویی و حتی در موارد بیشتر، عکس‌های تک‌تک دانش‌آموزان بود که با ذوق بچه‌ها از شنیدن صدای یکدیگر یا دیدن تصویر یکدیگر، به خوبی مشهود بود.

۴. زمان: به این معنی است که در شکل‌گیری اجتماع یادگیری، مداومت و استمرار مشارکت‌ها و فعالیت‌ها ضروری است. در این‌باره نیز همان معلم می‌گوید:

مشارکت دانش‌آموزان و معلمان تقریباً از اوایل اسفندماه آغاز شد و تا ۱۵ تیرماه، به‌صورت رسمی و مداوم، زیر نظر مدیر مدرسه ادامه داشت. آنچه باعث استمرار این مشارکت‌ها شد، این بود که بچه‌ها همچنان دلخوش بودند به حضور دیگر هم‌کلاسی‌هایشان و ارتباط کوتاهی که با هم داشتند. آن‌ها حضور یکدیگر را واقعی می‌انگاشتند و به‌راحتی در مورد موضوعات درسی با هم تعامل می‌کردند.

فیلم مکمل

۱۱

رشد فناوری آموزشی شماره ۳ آذر ۱۴۰۰

۵. منابع: دو بعد اصلی اجتماع یادگیری، یکی بعد اجتماعی و دیگری بعد شناختی آن است. در حمایت از بعد شناختی اجتماع یادگیری، مدیریت منابع و فراهم کردن شرایطی که یادگیرندگان هم در تولید منابع دخیل باشند و هم آن‌ها را برای یکدیگر به اشتراک بگذارند، نقش اساسی دارد. تدابیر معلم مورد نظر ما برای این بخش این طور نقل شده است:

منابع در گروه‌های کلاسی شامل سه قسمت می‌شد:

۱. منابعی که معلم در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌داد و آن‌ها برای یادگیری و جمع‌بندی از آن‌ها استفاده می‌کردند؛ ۲. منابعی که به درس مربوط بودند و گروه‌ها موظف می‌شدند برای یادگیری بهتر در گروه‌های کوچک کلاسی از آن‌ها استفاده کنند و سپس آن‌ها را با دانش‌آموزان دیگر به اشتراک بگذارند؛ ۳. منابعی که به‌عنوان تکلیف از فرد فرد دانش‌آموزان درخواست می‌شدند و آن‌ها پس از یک بازه زمانی یک روزه، آن را در گروه کلاسی خود که تمامی دانش‌آموزان در آن حضور داشتند، به اشتراک می‌گذاشتند.

۶. پشتیبانی: در محیط یادگیری مجازی، اگر از یادگیرنده پشتیبانی نشود و زمانی که وی به کمک نیاز دارد، به او توجه نشود، او احساس می‌کند در این محیط رها شده است. برعکس آموزش حضوری که یادگیرنده می‌تواند به سازمان آموزشی مراجعه و تقاضاهای خود را مطرح کند، در این نوع آموزش این امکان فراهم نیست یا به گونه‌ای مشکل‌تر است. تجربه معلم مورد نظر ما نشان می‌دهد:

در روزهای ابتدایی آموزش که دانش‌آموزان با سردرگمی واضحی روبه‌رو بودند، کمتر به تعامل با دیگر هم‌کلاسی‌هایشان می‌پرداختند. اما آنچه در این محیط‌ها از حق دانش‌آموزان و اولیای آنان پشتیبانی و حمایت می‌کرد، حضور اجتماعی مدیر و معاون مدرسه به‌عنوان ناظر فعالیت و تدریس کلاسی بود. آنان اگر به مشکلی برمی‌خوردند، خیلی زود می‌توانستند آن را با معلم در میان بگذارند و اگر به گونه‌ای بود که به مشورت با مقام بالاتر نیاز داشتند، از مدیر و معاون استفاده می‌شد. بنابراین، این حضور باعث دلگرمی والدین و دانش‌آموزان در فضای مجازی بود که حس امنیت را به آن‌ها القا می‌کرد.

۷. اعتماد: اعتماد هم مثل زمان امری جلورونده است و به تدریج اتفاق می‌افتد. محیط ناامین اولین مانع برای شکل‌گیری اجتماع یادگیری است. همکار معلم ما نقل می‌کند:

آنچه از دانش‌آموزانم به‌عنوان معلم متوجه شدم، این بود که ابتدا فقط درگیر آموزش بودند و از روابط عاطفی بین یکدیگر خبری نبود. همچنین، گاه اتفاق می‌افتاد که برخی از دانش‌آموزان به ایده‌ها و پاسخ‌های دیگر هم‌کلاسان خود خرده می‌گرفتند و کمتر پیش می‌آمد نظرات یکدیگر را بپذیرند و با هم موافق باشند. پس از مدتی که گروه‌های کوچک تشکیل شد و معلم نیز هدایتگر موضوعات شد، به تدریج این حس اعتماد به وجود آمد. دانش‌آموزان از نظر عاطفی بیش از گذشته به یکدیگر نزدیک شدند و فضای کلاسی را برای خود تداعی می‌کردند.

جمع‌بندی

در یکی دو سال اخیر، با وجود تمام محدودیت‌ها، آموزش تعطیل نبود و استفاده از ابزار یادگیری الکترونیکی که یکی از آن‌ها شبکه‌های اجتماعی است، در پیشبرد آموزش تأثیر زیادی داشت. حال با توجه به اینکه این نوع از یادگیری در بطن خود اجتماع یادگیری را دارد، نمونه‌هایی از فعالیت دانش‌آموزان در این محیط را شاهد بوده‌ایم که با وجود ناآشنایی خیلی از افراد با اجتماع یادگیری، این اتفاق در شبکه‌های اجتماعی حین تدریس رخ داده است. بنابراین، هرچه معلمان اجتماع یادگیری غنی‌تری را در گروه‌های کلاسی خود به وجود آورند، در یادگیری و آموزش موفق‌تر بوده‌اند. به این معنا که ویژگی‌هایی را که بیان شد، طوری در گروه‌های کلاسی به کار ببرند که علاوه بر افزایش مشارکت دانش‌آموزان، آن‌ها ترغیب شوند فعالیت‌هایشان را به گونه‌ای ارائه کنند که مستمر و مداوم باشد و علاوه بر آن، خودشان به دنبال ارائه منابع جدید و به‌روز برای افزایش اطلاعات خود و سایر هم‌کلاسانشان باشند. همچنین، در شبکه‌های اجتماعی که معلم رهبر و تسهیل‌کننده گروه‌های کلاسی است، دانش‌آموزان بتوانند به راحتی نقش رهبری را بین خود اجرائی کنند و تسهیل‌کننده یادگیری یکدیگر باشند. بدون شک، وقتی دانش‌آموزان در کلاس درس حضور ندارند و از حضور همدیگر بی‌بهره‌اند، نمی‌توانند بین خودشان حس مشارکت ایجاد کنند. بنابراین، لازم است معلم به‌عنوان هدایتگر کلاس، گروه‌هایی را تشکیل دهد که دانش‌آموزان بتوانند با همدیگر به انجام کار بپردازند یا پروژه‌ای را با هم به سرانجام برسانند.

منابع

۱. احمدی اقدم، جواد (۱۳۹۷). نقش انگیزش و یادگیری حرفه‌ای بر اجتماع یادگیری حرفه‌ای معلمان ابتدایی شهرستان بناب. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
۲. آنگر، ماری (۱۳۹۹). آموزش یادگیری برخط. ترجمه کلثوم نامور. نگاه آشنا. قم. (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۲۰۱۸).
۳. مؤمنی‌راد، اکبر (۱۳۹۲). شناسایی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اجتماع یادگیری در آموزش الکترونیکی و ارائه مدلی برای طراحی آن. رساله دکتری. دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
۴. مؤمنی‌راد، اکبر؛ پورجمشیدی، مریم؛ زنگنه، حسین (۱۳۹۴). بررسی عناصر تشکیل‌دهنده اجتماع یادگیری در آموزش الکترونیکی. فصلنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی. سال ششم. شماره دوم.
5. Ferguson, L., A. (2012). The Effects of Podcasting on Student Perceptions of Community within the Online Learning Environment. Dissertation presented for philosophy of doctor in TUI University, cypress, California. Available at: www.proquest.com
6. Hemphill, S. (2011). Social constructivist learning, sense of community, and learner satisfaction in asynchronous courses. Dissertation presented for philosophy of doctor in Capella University. Available at: www.proquest.com
7. Hsu, C., W. (2008). Graduate students' learning styles and their perceptions of online learning communities. A Dissertation Presented to the Faculty of Arizona state university, in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctorate in graduate school of education, alliant international university. Available at: www.proquest.com